

ศิลปกรรมสมัยทวารวดี

คู่มือนำชมการจัดแสดงชั่วคราว
ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
กรมศิลปากร จัดพิมพ์เผยแพร่

พ.ศ. ๒๕๐๙

คู่มือนำชมการจัดแสดงชั่วคราว

เรื่อง ศิลปกรรมสมัยทวารวดี

ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทยานประวัติศาสตร์

นางจิรา จงกล

เรียบเรียง

อาณาจักร “ทวารวดี” ในโบราณคดีไทย

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่แล้ว นักปราชญ์ทางโบราณคดี มีสมเด็จพระยาตำราภิรมย์ยานุภาพ และศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ เป็นต้น ได้นำเอาชื่อ “ทวารวดี” มาใช้ กำหนดสมัยของศิลปโบราณวัตถุ และโบราณสถานที่พบในประเทศไทย กลุ่มหนึ่งซึ่งได้รับอิทธิพลของศิลปอินเดียสมัยราชวงศ์คุปตะ โดยกำหนดอายุสมัยของศิลปทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑—๑๖ และศิลปทวารวดีในภาคเหนือแคว้นหริภุญไชยถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘

คำว่า “ทวารวดี” เป็นคำที่ใช้เป็นสร้อยชื่อของนครหลวงของประเทศไทย มาแต่สมัยอยุธยา คือ “กรุงเทพ ทวารวดี ศรีอยุธยา มหาทิลกภาพ นพรัตน์ ราชธานีบุรีรมย์” และคำ “ทวารวดี” นี้มีสำเนียงใกล้เคียงกับคำ “โตโลโปติ” (To-lo-po-ti) ที่ภิกษุจีนเหียนจั้ง (Hiuan-tsang) กล่าวถึง ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ว่า ตั้งอยู่ระหว่างประเทศพม่าและกัมพูชา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ นายแซมมวล บีล (Samuel Beal) เป็นคนแรกที่กล่าวว่าอาณาจักรโตโลโปติของภิกษุจีนเหียนจั้งนั้นตั้งอยู่ในประเทศไทย ต่อมาจึงมีการ

สนับสนุนข้อสันนิษฐานคำว่า โตโลโปติ และคำอื่น ๆ ที่มีสำเนียงคล้ายคลึงกับที่
จดหมายเหตุต่างๆกล่าวถึงว่าตั้งอยู่ระหว่างประเทศพม่า และกัมพูชา เช่น เรียกว่า
จวนโลโปติ (Tchoun-lo-po-ti) บ้าง เซอโฮโปติ (Chö-ho-po-ti) บ้าง โดยเทียบ
กับคำสันสกฤต เข้าใจว่า คือคำ “ทวารวดี” อาณาจักรทวารวดีจึงเป็นที่รู้จักและ
สนใจกัน ในหมู่นักปราชญ์ทางโบราณคดีเรื่อยมา

พันตรี ลูเน็ต เดอ ลาจองกีแยร์ (Lunet de Lajonquière) ได้ตีพิมพ์รายงาน
เกี่ยวกับการค้นคว้าทางวิชาโบราณคดีในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้จัด
ประเภทและสมัยของโบราณสถานและโบราณวัตถุกลุ่มหนึ่งเรียก “กลุ่มอิทธิพล
อินเดีย แต่ไม่ใช่ขอม” โดยแยกจาก “กลุ่มขอม และกลุ่มไทย”

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์
หนังสือเรื่อง “ตำนานพุทธเจดีย์สยาม” ตีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอม
มารดาชุ่ม ในรัชกาลที่ ๔ ในหนังสือเล่มนี้ทรงกล่าวถึงอาณาจักรทวารวดี และเป็น
ครั้งแรกในหนังสือภาษาไทย ในวงประวัติศาสตร์ไทยได้ถือกันเรื่อยมา ว่าอาณาจักร
ทวารวดีเป็นอาณาจักรประวัติศาสตร์แห่งแรกในดินแดนที่เป็นประเทศไทย

ถึงกระนั้นชื่อของอาณาจักร “กลุ่มอิทธิพลอินเดีย” ที่เรียกทวารวดีก็ยัง
เลื่อนลอยเป็นการสมมติอยู่ เป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐานคำที่จีนเรียกโตโลโปติ และ
คำใกล้เคียงอื่นๆ ว่าตรงกับคำ “ทวารวดี” ต่อมาได้มีผู้พบเหรียญเงิน ๒ เหรียญ
เมื่อ ๒๐ ปี มาแล้ว และได้อยู่ในครอบครองของนายเฉลิม ยงบุญเกิด ท่านผู้นี้ได้
ขอให้ นาย เจ. โบเลส (J. Boeles) ผู้อำนวยการศูนย์การค้นคว้าแห่งสยามสมาคม

ส่งรูปถ่ายเหรียญทั้งสองไปให้ ศาสตราจารย์เซเคส์ พิจารณาอ่านจารึก จึงได้ทราบ
กันว่า ด้านหลังของเหรียญทั้งสองมีจารึกอักษรรุ่นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ข้อความว่า
“ศรีทวารวดีศวรปุณยะ” แปลว่า “บุญกุศลของพระราชแห่งศรีทวารวดี”

เหรียญเงินทั้งสองนับว่าเป็นหลักฐานชิ้นแรกที่ปรากฏนาม “ทวารวดี”
มีผู้พบอยู่ในโถแก้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ อยู่ในบริเวณซากพระเจดีย์เก่าใกล้หมู่บ้าน
เนินหิน ราว ๑ กิโลเมตร ทางทิศตะวันตกของวัดพระปะโธน จังหวัดนครปฐม นอก
จากเหรียญทั้งสองก็พบเหรียญเงินอื่น ๆ และเงินตรารูปสังข์ เหรียญที่มีจารึกนาม
ทวารวดีนี้มีขนาดกว้าง ๒ ซม. เหรียญหนึ่งด้านหน้าเป็นรูปแม่โคกำลังให้ลูกกินนม
อีกเหรียญหนึ่งด้านหนึ่งเป็นรูปแฉกมีพรรณพฤกษาห้อยย้อยลงมา สัญลักษณ์
ทั้งสองเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศอินเดียว่า เป็นเครื่องหมายของความมั่งคั่งรุ่งเรือง
เข้าใจว่าเหรียญทั้งสองคงไม่ใช่เงินตราแต่คงเป็นเหรียญเงินที่ระลึก ศาสตราจารย์
เซเคส์ สันนิษฐานว่า ซากพระเจดีย์ที่เนินหินนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของวัดพระปะโธน
ด้วยเหตุนี้ เหรียญเงินดังกล่าวอาจสร้างขึ้นเป็นเหรียญที่ระลึก ในการสร้างเจดีย์
จุลปะโธนองค์แรกก็เป็นได้

พลเมืองของอาณาจักรทวารวดี

ในปัจจุบันถือกันว่าอาณาจักรทวารวดีเป็นอาณาจักรโบราณในประวัติศาสตร์
ก่อนชนชาติไทยเข้ามาครอบครองและเป็นใหญ่ในประเทศนี้ นักปราชญ์ทางโบราณ
คดี สันนิษฐานว่าประชาชนของอาณาจักรทวารวดีคงเป็นคนเชื้อชาติมอญ หรือคน
ที่ใช้ภาษามอญ

นายโพล เปลลิโตร์ (Paul Pelliot) ได้กล่าวว่า พลเมืองของอาณาจักรทวารวดี เป็นมอญ ในบทความเรื่อง Deux Itinéraires ซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๗ พันตรี ลีเน็ต เดอ ลาจองกีแยร์ (Lunet de Lajonquière) ได้ตีพิมพ์รายงานการค้นคว้าทาง โบราณคดีในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ก็ได้กล่าวว่าประชาชนในอาณาจักร ทวารวดีพูดภาษามอญเขมร และได้รับอารยธรรมจากอินเดียก่อนที่จะชาวขอมจะ ครอบครองในพุทธศตวรรษที่ ๑๖

ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้พบหลักฐานสนับสนุนเรื่องภาษาของพลเมืองชาว ทวารวดี คือ ได้พบเสาแปดเหลี่ยมมีบัวหัวเสาแบบเดียวกับที่พบที่นครปฐม เสานี้ ได้จากศาลพระกาฬ จังหวัดลพบุรี มีอักษรจารึกรุ่นพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นภาษา มอญโบราณ นอกจากนี้ยังมีหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่าในพุทธศตวรรษ ที่ ๑๒ ประชาชนชาวละโว้ (ลพบุรี) อพยพไปตั้งอาณาจักรหริภุญไชยและ ณ แคว้น หริภุญไชย (ลำพูน) บรรดาจารึกที่ปรากฏในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ก็ยังคงใช้ ภาษามอญอยู่

เรื่องพลเมืองชาวทวารวดีจะเป็นมอญหรือไม่นั้นก็ยังถกเถียงกันอยู่ นัก- ปราศญ์บางท่านพิจารณาจากโครงกระดูกมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ และโครงกระดูก ที่พบที่ตำบลพงตึก จังหวัดราชบุรี เชื่อว่าชนชาติไทยได้อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาแล้วก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ดอกเตอร์ เวลส์ มีความเห็นว่าชาวมอญอาจ เป็นชนชั้นปกครอง หรือมีฉะนั้นภาษามอญอาจถือว่าเป็นภาษาสูงในขณะนั้น ส่วน ประชาชนคงจะมีคนไทยรวมอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ตามอาจจะเป็นการริบถ่วนเกินไป ที่จะสรุปว่าโครงกระดูกที่ขุดพบกันนั้นจะเป็นโครงกระดูกชนชาติไทย นักปราชญ์

ทางโบราณคดียังคงเชื่อกันว่า พลเมืองของอาณาจักรทวารวดีเป็นชนชาติมอญ นอกจากหลักฐานทางอักษรจารึกแล้ว การตุลัษณะจากประติมากรรมก็ทำให้เห็นกันว่าในชั้นต้นศิลปกรรมทวารวดีเป็นแบบคุปตะแท้ ต่อมากลายเป็นลักษณะพื้นเมืองซึ่งมีลักษณะคล้ายคนเผ่านี้กรอยต์ ถ้าชนชาติไทยอยู่ในดินแดนนี้เป็นส่วนใหญ่แล้ว ก็คงมีเค้าหน้าของคนไทยอยู่บ้าง ฉะนั้นแม้จะเชื่อกันว่าชนชาติไทยได้มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วในสมัยทวารวดีก็ตาม แต่คงเป็นส่วนน้อย

ศาสนาและวัฒนธรรมสมัยทวารวดี

ศาสนาของอาณาจักรทวารวดีนั้น จากโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าพุทธศาสนาเถรวาทได้รุ่งเรืองอยู่ในอาณาจักรนี้ ภาษาที่ใช้ในจารึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลี เช่น คาถา เย ธมฺมา เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้พบหลักฐานทางโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น สถูปเจดีย์ ซึ่งมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิหรือพระพุทธรูปยืน

ศิลปโบราณวัตถุเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์ก็ปรากฏอยู่ด้วยในสมัยทวารวดี ได้แก่ ประติมากรรม รูปเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ และศิวิลลิ่งเป็นต้น ดังนั้นจึงเข้าใจว่า แม้ประชาชนจะนับถือพุทธศาสนาก็ยังเคารพนับถือพราหมณ์และเชื่อกติพราหมณ์อยู่ด้วย หลักฐานทางศิลปจารึกก็มีปรากฏทั้งที่กรมศิลปากรได้พบที่นครปฐมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นภาษามอญโบราณ กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลเพื่อบรรลุดังพระคิวัะ แสดงว่าชาวทวารวดีก็เชื่อถือเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ด้วย

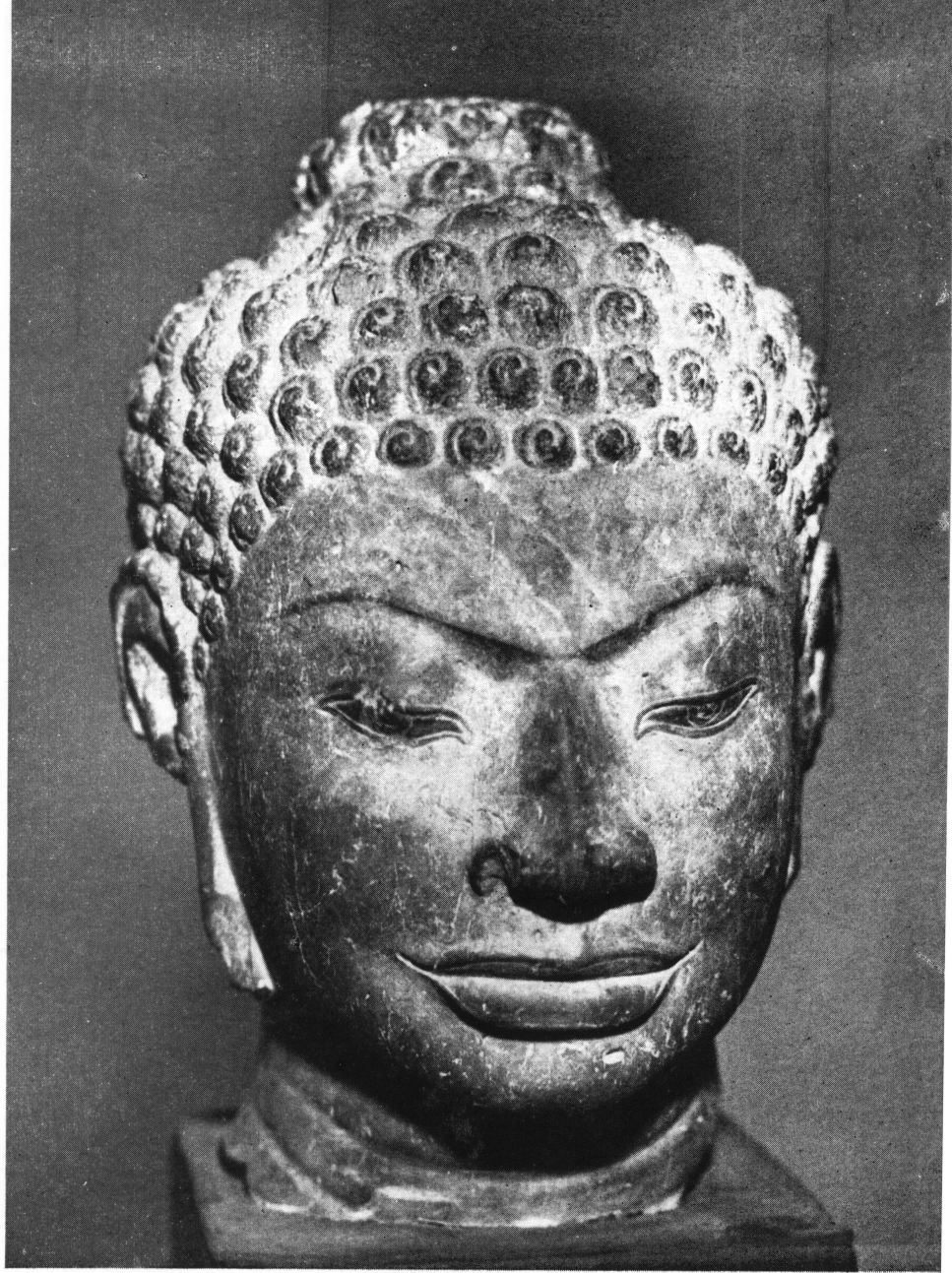
ภาพสลักที่ผนังถ้ำพระงาม เขาน้ำพุ จังหวัดสระบุรี เป็นรูปพระพุทธรูป มีเทพเจ้าในศาสนาฮินดูประกอบ เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงว่า คงจะมีการแข่งขันให้เห็นว่า พุทธศาสนายิ่งใหญ่กว่า

หลักฐานจากศิลปวัตถุที่พบ เช่น เครื่องประดับและจากภาพปูนปั้นดินเผา ที่ได้จากโบราณสถานต่างๆ สมัยทวารวดี ช่วยให้ทราบชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกายของชาวทวารวดี เช่นรูปปั้นดินเผาที่ได้จากการขุดแต่งโบราณสถานที่ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี ได้แก่ รูปกษัตริย์ เจ้านาย เจ้าหญิง กับนางกำนัล ภาพปูนปั้นเป็นชุดนักดนตรีหญิงและชุดนักโทษกับผู้คุม ทำให้ทราบชีวิตสังคม และระบอบการปกครองในสมัยนั้น ว่ามีพระราชา เจ้านาย สนมกำนัล ข้าราชการ ข้าราชการ ข้าทาส ลดหล่นกันลงมา มีการบรรเลงดนตรี มีการลงโทษผู้ทำผิด เป็นต้น

เครื่องประดับประเภท ตะกั่ว และทองคำ เช่นต่างหู ที่พบบริเวณเมืองอู่ทอง จะเปรียบเทียบกับภาพปูนปั้นสมัยทวารวดีที่พบที่ตำบลคูบัว ราชบุรี

ในอาณาจักรทวารวดีมีเงินตราใช้แลกเปลี่ยนแล้ว เท่าที่พบมี เงินตราขนาดใหญ่หนารูปหอยสังข์และปราสาทแบบเดียวกับที่ใช้ในอาณาจักรฟูนัน ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ สืบมาจนถึงสมัยทวารวดี อีกแบบหนึ่งเป็นเงินแผ่นบาง ๆ เล็ก ๆ ที่บริเวณเมืองเก่า อำเภอมอแก้วได้พบติดกันเป็นก้อนใหญ่ และได้พบบรรจุเต็มอยู่ในหม้อดิน

นอกจากนี้ยังได้พบเครื่องมือที่ใช้กรอ้ายทอผ้าที่เรียกแฉกใน (spindle whorl) ทำด้วยดินเผาเป็นจำนวนมาก แสดงว่ามีการทอผ้าใช้กันทั่วไป

พระเศียรพระพุทธรูปศิลา ได้มาจากพระนครศรีอยุธยา

เศียรพระโพธิสัตว์ ได้จากเขามอรัตน์ จังหวัดเพชรบูรณ์

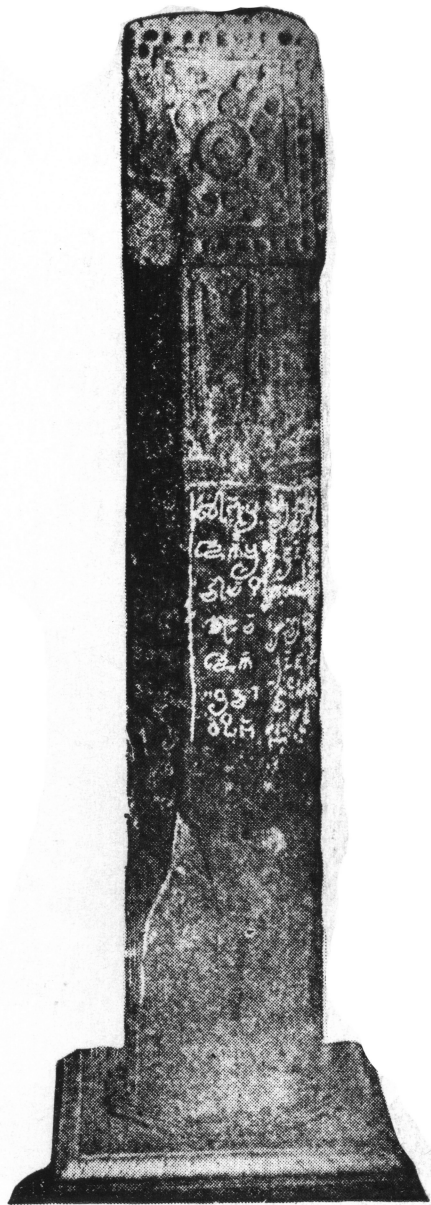

พระพุทธรูปศิลา ปางนาคปรก พบที่จังหวัดปราจีนบุรี

พระพุทธรูปศิลา ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ พบที่จังหวัดลพบุรี

หลักศิลาแปดเหลี่ยม
จารึกอักษรมอญโบราณ
พบที่ศาลพระกาฬ
จังหวัดลพบุรี

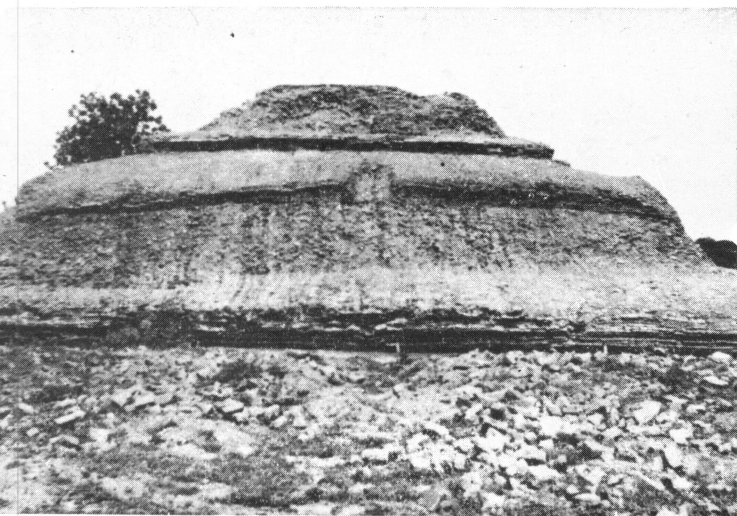

ก้นรูปนูนขึ้น ได้จากการขุดแต่งโบราณสถาน บ้านโคกไม้เดน
จังหวัดนครสวรรค์

เจ้าหญิงและนางก้านัลปุนปั้น ได้จากการขุดแต่งโบราณสถาน
ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี

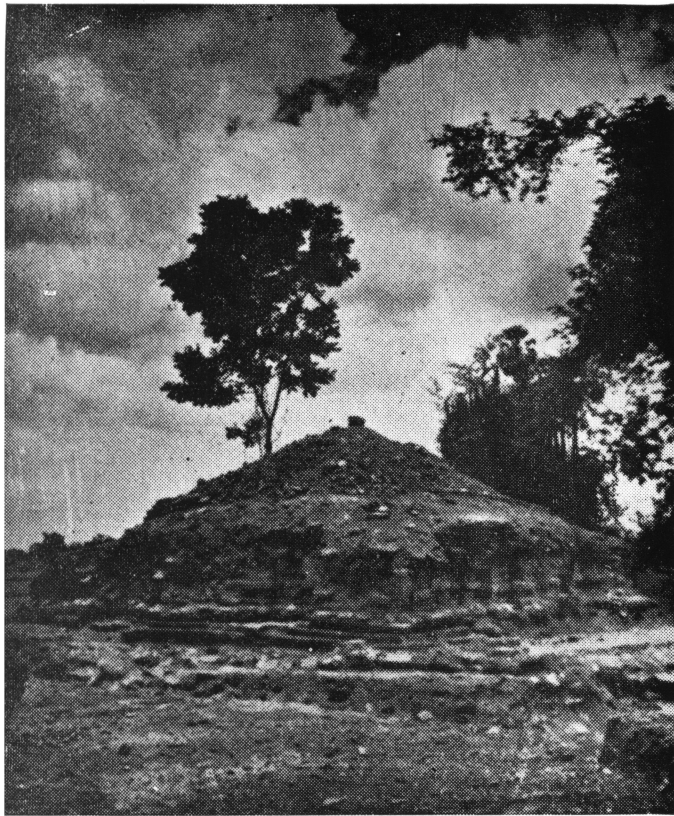
เจดีย์หมายเลข ๑
อำเภออุทอง
จังหวัดสุพรรณบุรี
เจดีย์สมัยอยุธยา
สร้างทับบนฐานเจดีย์
สมัยทวารวดี

เจดีย์แปดเหลี่ยม
หมายเลข ๑๓
อำเภออุทอง
จังหวัดสุพรรณบุรี

เจดีย์หมายเลข ๑ บ้านโคกไม้เดน จังหวัดนครสวรรค์

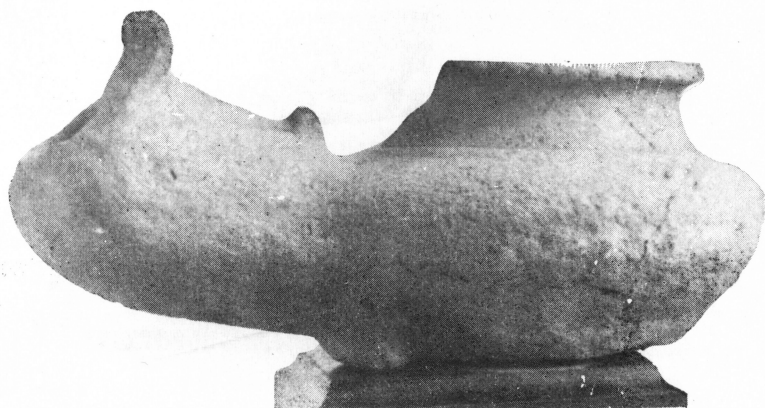

เจดีย์หมายเลข ๑ ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี

ตะเกียงโรมันสำริด
พบที่ตำบลพงตึก
จังหวัดราชบุรี

ตะเกียงดินเผา
แบบโรมัน พบที่
จังหวัดนครปฐม

ธรรมจักรหินปูน
ที่ฐานรองมีรูปอรุณเทพบุตร
และ คนแคระ หรือ กุมภกันท์ แบบกอยู่สองข้าง

การติดต่อกับต่างประเทศ

ทำเลที่ตั้งของอาณาจักรทวารวดีเป็นทางผ่าน เป็นย่านการค้าในสมัยโบราณ ดังนั้นอาณาจักรทวารวดีคงจะไม่ใช่ประเทศที่เป็นนักรบเข้มแข็งในการสงคราม แต่คงเป็นอาณาจักรที่มีวัฒนธรรมอารยธรรมสูง มีการติดต่อกับต่างประเทศทั้งตะวันตกและตะวันออก คงปรากฏว่าพบโบราณวัตถุ เช่นตะเกียงโรมัน เงินตราโรมัน เงินตราอาหรับ และลูกปัด ตลอดจนศิลปกรรมแบบอินเดีย

อิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดี

แม้เราจะยังไม่ทราบแน่นอนเกี่ยวกับอาณาเขตของอาณาจักรทวารวดี แต่เราก็ทราบอิทธิพลของวัฒนธรรมทวารวดีได้ จากหลักฐานทางโบราณวัตถุและโบราณสถาน ว่าวัฒนธรรมทวารวดีแหล่งใหญ่อยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีเมืองศูนย์กลางที่ นครปฐม และเมืองสำคัญโดยรอบคือ เมืองเก่าอุทองในจังหวัดสุพรรณบุรี ตำบลคูบัว และพงตึก ในจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น วัฒนธรรมทวารวดีได้แผ่ไปกว้างขวางมาก ทางทิศเหนือผ่านไปจากลพบุรี นครสวรรค์ ตาก ไปถึงลำพูน ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านที่ราบสูงโคราช ไปถึงจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ทางตะวันออกผ่านทางจังหวัดปราจีนบุรีไปยังอัญประเทศ ออกไปยังเมืองพระตะบองในประเทศกัมพูชา ทางใต้ผ่านจังหวัดเพชรบุรีลงไปถึงสุราษฎร์ธานี ร่องรอยของวัฒนธรรมทวารวดีปรากฏทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุทางพุทธศาสนา แต่ยังไม่ได้พบจารึกหรือบันทึกเกี่ยวกับขอบเขตของอาณาจักรหรือเรื่องราวการแผ่อาณาภาพของกษัตริย์แห่งอาณาจักรนี้ ฉะนั้นเรื่องราวของอาณาจักรทวารวดีจึงยังคงเป็นเรื่องการศึกษาทางโบราณคดีอยู่

ศิลปโบราณวัตถุสมัยทวารวดี

ศิลปโบราณวัตถุสมัยทวารวดีเท่าที่พบเป็นวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อพุทธศาสนา ได้แก่ ประติมากรรมและลวดลายประทับเจดีย์

ประติมากรรม ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ เทวดา และมนุษย์ หากพิจารณาตามลักษณะของฝีมือช่างแล้ว ประติมากรรมอาจแบ่งได้เป็น ๓ รุ่น

รุ่นแรก ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑ — ๑๓ ส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมสร้างด้วยหิน เฉพาะพระเศียรงามมาก เป็นความงามตามแบบศิลปะอินเดียสมัยคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๐—๑๒) ส่วนอื่นมักไม่สู้ได้สัดส่วน

รุ่นกลาง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ — ๑๖ ประติมากรรมรุ่นนี้มีทั้งที่สร้างด้วยหิน และทำด้วยดินเผา ปูนปั้น และสำริด ฝีมือการช่างประณีต และมีลักษณะของชาวพื้นเมืองมากกว่ารุ่นแรก

รุ่นปลาย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖ — ๑๘ ประติมากรรมรุ่นปลาย เป็นลักษณะประสม คือผสมศิลปะศรีวิชัยและศิลปะชอง เช่น ประติมากรรม ทวารวดีทางภาคเหนือ

ธรรมจักรศิลา เป็นโบราณวัตถุอีกอย่างหนึ่งที่สร้างในสมัยทวารวดีมีพบมากที่ นครปฐม และบริเวณเมืองเก่าชอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ธรรมจักรเป็นเครื่องหมายแสดงถึงปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ตำบลสารนาถ ใกล้เมืองพาราณสี ในประเทศอินเดีย ฉะนั้นจึงมักสร้างกว้างไว้คู่กับธรรมจักรเสมอ

เทพเจ้าในลัทธิฮินดู ในระยะเวลาร่วมสมัยกับศิลปทวารวดีรุ่นกลาง คือระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ — ๑๖ ในดินแดนประเทศไทยได้พบประติมากรรมเป็นรูปเทพเจ้าในลัทธิฮินดูด้วย ส่วนใหญ่สร้างด้วยหิน ทำเป็นพระนารายณ์สี่กรสวมหมวกแขกทรงกระบอก และเทพเจ้าอื่น ๆ ได้แก่พระกฤษณะ อรุณารีเป็นต้น เทวรูปเหล่านี้พบที่จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ และทางภาคใต้ เป็นเทวรูปที่มีลักษณะคล้ายเทวรูปแบบหลังคุปตะของอินเดีย

โบราณสถานสมัยทวารวดี

โบราณสถานสมัยทวารวดี ที่ปรากฏเหลืออยู่ในปัจจุบันก็เป็นเพียงซากรากฐานของเจดีย์ และส่วนที่หักพังทับถมอยู่ในเนินดินบริเวณซากเจดีย์ นอกจากนั้นเจดีย์สมัยทวารวดียังมีร่องรอยว่าได้ถูกสร้างทับเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงในสมัยต่อมาคือสมัยลพบุรีและอยุธยาด้วย

การก่อสร้างสมัยทวารวดี มีทั้งศิลาแลงและอิฐ ขนาดของอิฐใหญ่กว่าสมัยปัจจุบัน ใช้วางเรียงซ้อนกัน โดยไม่ใช้ปูนสอ แต่ใช้ยางพืชเหนียวชนิดหนึ่งเชื่อมอิฐให้ติดกัน เครื่องตกแต่งโบราณสถานส่วนใหญ่เป็นจำพวกปูนปั้นและดินเผา และที่เป็นดินเผาเป็นแกนของปูนปั้นก็มี

สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีจะมีลักษณะอย่างไรบ้างนั้น สันนิษฐานได้จากรูปสลักจำลองที่ทำด้วยหินและดินเผา และจากรากฐานที่เหลืออยู่ เจดีย์จำลองขนาดเล็กและรูปเจดีย์สลักหินต่าง ๆ เท่าที่พบ ปรากฏว่ามีแบบต่างๆ มากแบบ ที่เป็นแบบสถาปัตยกรรมอินเดียก็มี และที่ดัดแปลงเป็นรูปต่าง ๆ ก็มีอีกหลายแบบ

ฐานเจดีย์ที่พบในที่ต่าง ๆ เช่นวัดพระเมรุ วัดพระปะโธเน จังหวัดนครปฐม ซากเจดีย์ในอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ตำบลคูบัว ตำบลพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี และที่บ้านโคกไม้เดน จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนใหญ่มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม เจดีย์องค์หนึ่งที่อุทองมีฐานแปดเหลี่ยม เข้าใจว่าคงจะมีสถูปใหญ่อยู่กลาง และสถูปเล็กอีก ๘ องค์อยู่โดยรอบ นอกจากนี้ยังมีฐานเจดีย์สี่เหลี่ยมและฐานวงกลมรอบ ๔ มุม เช่นที่เจดีย์หมายเลข ๙ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ยังเหลือซากร่องรอยของเจดีย์องค์เล็กที่มุมสี่มุมให้เห็นอยู่ด้วย

เจดีย์อีกแบบหนึ่งเป็นแบบมีเครื่องตกแต่งมาก เป็นเจดีย์เหลี่ยม คือแบบเจดีย์วัดกุฎี จังหวัดลำพูน เจดีย์องค์นี้ยังคงอยู่ในปัจจุบัน เป็นรูปปรีระมิกสูง ๕ ชั้น ซ้อนกัน ยอดแหลม ตัวเจดีย์ประกอบด้วยฐานพระพุทธรูปดินเผา รวม ๖๐ กุหา และที่มุมเจดีย์ทั้ง ๔ ชั้น มีสถูปเล็กๆ ประดับ

ศาสนสถานสมัยทวารวดีเข้าใจว่าคงสร้างด้วยไม้หรืออิฐ ที่เหลือปรากฏอยู่ก็มี เช่น ที่วัดพระเมรุ จังหวัดนครปฐม เป็นสถูปใหญ่ มีฐานตั้งพระพุทธรูป ๔ ทิศ ต่อจากตัวสถูปมีเจดีย์บริวาร ๔ มุม และมีระเบียงสี่เหลี่ยมจตุรัสสูงหลังคาด้วยอิฐอยู่รอบ ลักษณะคล้ายอนันตเจดีย์ที่เมืองกุมา ประเทศพม่า ระเบียงคดียังมีซากผนังเหลืออยู่สูง ๒ เมตรบ้าง ๓ เมตรบ้าง และมีประตูทางเข้าตรงมุมทิศตะวันออก เจียงเหนือเหลืออยู่ประตูหนึ่งกว้างประมาณ ๑.๒๐ เมตร ภายนอกผนังคดเข้าใจว่าทำเป็นช่องๆ บรรจุพระพิมพ์ เพราะได้พบพระพิมพ์บนฐานสถูปนี้เป็นส่วนมาก

การสิ้นสุดลงของอาณาจักรทวารวดี

การสิ้นสุดลงของอาณาจักรทวารวดี จะมีสาเหตุอย่างไรแน่นอน นักปราชญ์ทางโบราณคดีได้สันนิษฐานกันหลายประการ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าพระเจ้าอโนรุธมหาราชแห่งเมืองกุมา ประเทศพม่า คงจะเสด็จมาตีเมืองนครปฐม ราชธานีของอาณาจักรทวารวดี ทำให้อาณาจักรทวารวดีหมดอำนาจลง

อีกนัยหนึ่งกล่าวว่า ขอมมีอำนาจขึ้นทางตะวันออกเฉียงเหนือในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ แล้วแผ่อำนาจมายังภาคกลางของประเทศไทย ทำให้อาณาจักรทวารวดีสิ้นสุดลง

การจัดแสดงชั่วคราวเรื่อง “ศิลปกรรมสมัยทวารวดี” ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทONG สุพรรณบุรี ระหว่างวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ถึง ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๐๙ นี้ ได้นำศิลปโบราณวัตถุสมัยทวารวดีจากแหล่งต่างๆ มาจัดแสดงให้ชม รวมทั้งภาพจำลองจากพระพุทธรูปหินสลักที่ถ้ำพระงาม เขาน้ำพุ จังหวัดสระบุรี พระพุทธรูปหินสลัก ที่ถ้ำฤๅษี เขาสูง จังหวัดราชบุรี และภาพถ่ายการขุดแต่งโบราณสถานต่างๆ เป็นการประมวลเรื่องราวของอาณาจักรทวารวดีมาจัดแสดงไว้ให้ชม

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทONG เป็นพิพิธภัณฑสถานที่มีความสำคัญในการรวบรวมและจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุสมัยทวารวดีที่พบในอำเภอบึงสามพันอยู่แล้ว ดังนั้นการจัดแสดงชั่วคราวเรื่อง “ศิลปกรรมสมัยทวารวดี” ในวาระแรกเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ จะทำให้ผู้ชมได้เห็นศิลปโบราณวัตถุสมัยทวารวดี และเข้าใจเรื่องราวของวัฒนธรรมทวารวดียิ่งขึ้น

